

Характеристика інвестиційного потенціалу банківської системи з точки зору класифікації систем

Сергій Вячеславович Лсонов,

кандидат економічних наук, доцент,

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Анотація. В статті досліджено сутність та особливості інвестиційного потенціалу банківської системи з точки зору класифікації систем, визначено його основні загальносистемні властивості, а також виділено ряд його специфічних особливостей.

Ключові слова: інвестиційні ресурси, банківська система, інвестиційний потенціал банківської системи, класифікація систем.

Постановка проблеми. Перед економікою України сьогодні стоїть цілий ряд актуальних завдань, пов'язаних з підвищенням її конкурентоспроможності на світовому ринку, зменшенням негативних наслідків структурних диспропорцій, що склалися, виведенням темпів економічного розвитку на докризовий рівень, забезпеченням відновлення діяльності бюджетоутворюючих галузей економіки тощо. Вирішення цих, а також цілого ряду інших загальноекономічних проблем вимагає підвищення темпів, а також оптимізації механізмів реалізації інвестиційних процесів, підвищення адаптивності інвестиційного ринку, його здатності адекватно реагувати на зростаючий інвестиційний попит.

Подолання наслідків фінансової кризи в Україні, вихід на траєкторію стабільного економічного зростання багато в чому залежить від наявних в банківській системі інвестиційних можливостей щодо вирішення цих завдань, тобто сформова-

ного її інвестиційного потенціалу та його здатності бути ефективно використаним в перерозподільних процесах та реальному секторі економіки.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичні засади фінансування банками інвестиційних перетворень в економіці активно досліджуються у світовій та вітчизняній науковій літературі. Серед зарубіжних вчених різні аспекти цієї проблеми вивчали: Й.Шумпетер, У.Росту, Р. Харод, О.Менкур, Д.Норт, П.Томас, П.Самуельсон, Г.Александр, У.Шарп, С.Бонд, М.Бромвіч, Д.Де Лонг, Д.Морріс та інші. Здобутки російської науки й практики в цьому науковому напрямку представлені у працях Алескерова Е., Зайцевої К., Кармова Р., Катасонова В., Мавріді К., Семикіної О., П.Завліна, А. Махмудова, В.Бочарова та ін. Чимало досліджень у зазначеній сфері з'явилося також останніми роками і у вітчизняній науці. Можна відмітити праці О. Васюренка, А.Вожжова, А. Гальчинського, Геєця В., Гераси-

мчука Н., Єрмошенка Н., Кваснюка Б., Лукінова І. Разом з тим, узагальнення досягнень економічної думки засвідчує, що незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо ролі та місця банків як постачальників інвестиційних ресурсів, проблема залишається не вирішеною остаточно. Подальшого розвитку потребує комплекс питань, пов'язаних з визначенням сутності та особливостей інвестиційного потенціалу банківської системи з точки зору системного підходу, визначення механізму, ендогенних та екзогенних факторів його формування, визначення мотиваційних механізмів, методів, інструментів та технологій його підвищення, розробка механізму оцінки ефективності його використання тощо.

Мета статті. Метою статті є дослідження сутності та особливостей інвестиційного потенціалу банківської системи, ідентифікація його характеристик з точки зору системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Інвестиційний потенціал банківської системи слід вважати одним із ключових елементів економіки, від обсягів та ефективності використання якого залежать напрями та результативність національної фінансової стратегії, ефективність якої, в свою чергу, забезпечує реалізацію довгострокових національних інтересів країни.

Інвестиційний потенціал банківської системи пропонується розуміти як організовану сукупність наявних в банківській системі інвестиційних ресурсів, яка перебуває у системній єдності, зумовлених ними можливостей банківської системи щодо мобілізації

на визначеному часовому проміжку внутрішніх та зовнішніх інвестиційних ресурсів для реалізації стратегічних та тактичних цілей стимулювання економічного зростання, а також готовності економічної системи до сприйняття інвестицій, адекватного реагування на них.

Сутність інвестиційного потенціалу банківської системи має двоякий характер: з одного боку, він є результатом ефективного використання потенційних можливостей банківської системи, з другого боку, він є фактором її подальшого розвитку за рахунок здійснення інвестиційної діяльності. Якщо розглядати його під іншим кутом зору, то, з одного боку, інвестиційний потенціал банківської системи характеризує систему економічних відносин, які виникають з приводу використання банківською системою тих інвестиційних ресурсів, які через неї проходять, а з іншого боку – він є одним з джерел розширеного відтворення. З цієї точки зору принципово важливим є той факт, що з урахуванням системних взаємозв'язків між всіма ланками відтворювального процесу можна стверджувати, що формування та ефективне використання інвестиційного потенціалу банківської системи сприяє розвитку продуктивних сил, економічних відносин, зростанню обсягів ВВП, підвищенню стійкості, надійності та інвестиційної привабливості країни для іноземних інвесторів, зростанню її конкурентоспроможності на світовому ринку. Можливості формування та ефективного використання інвестиційного потенціалу банківської системи напряму взаємопов'язані з сис-

темою суспільного відтворення за допомогою прямих та зворотних зв'язків, дослідження яких може скласти наукове підґрунтя для поглиблення методології економічної теорії.

За масштабами власного капіталу, здатністю мобілізувати та акумулювати інвестиційні ресурси на внутрішньому та зовнішньому фінансових ринках, якістю надання відповідних інвестиційних послуг та здійснення інвестиційних операцій банківська система повинна відповідати вимогам, які висуваються до неї реаліями сьогодення. При цьому на перший план виходить проблема адекватності не тільки кількісних, але й якісних характеристик інвестиційного потенціалу банківської системи. Проблема його нарощування лежить не тільки в площині збільшення об'ємних характеристик, а і у забезпеченні структурно-компонентної відповідності якісних характеристик окремих його елементів вимогам турбулентності фінансово-інвестиційних відносин в транзитивній економіці. При дослідженні закономірностей формування інвестиційного потенціалу банківської системи на перший план виходить проблема аналізу структури джерел інвестиційних ресурсів в банківській системі, їх взаємозв'язок з методами інвестування.

Для ефективного управління інвестиційним потенціалом банківської системи необхідне, перш за все, мати чітку уяву про його сутність, функції та призначення, принципи формування та використання, структурну побудову та функціональне призначення кожного складового елемента тощо. Все це обумов-

лює необхідність розгляду інвестиційного потенціалу банківської системи з точки зору *системного підходу* [3].

Реалізація системного підходу до структуризації інвестиційного потенціалу банківської системи може бути здійснена в двох напрямках:

- *з позиції інституціонального підходу*, структурними елементами інвестиційного потенціалу банківської системи є інвестиційні потенціали банків, які входять до її складу (НБУ, універсальних комерційних банків, спеціалізованих банків, особливо – інвестиційних);
- *з позиції функціонального підходу*, структурними елементами інвестиційного потенціалу банківської системи є окремі її підсистеми, які виконують відповідні специфічні функції.

В межах функціонального підходу структурними підсистемами інвестиційного потенціалу банківської системи пропонується вважати: ресурсну (безпосередньо та частина інвестиційних ресурсів в економіці, яка може бути акумульована та ефективно використана банківською системою); *матеріально-технічну* (майновий комплекс, база здійснення операцій банків, яка відповідає за функціонування банків як організацій. Достатньо розгалужена матеріально-технічна база дозволяє створити комфортні умови для праці управлінського банківського персоналу і підвищити ефективність діяльності та отримання прибутків як окремих банків, так і системи в ці-

лому); **інформаційну** (сукупність методів, засобів, інформаційних технологій та систем збору, обробки, передачі та використання інформації для забезпечення ефективної роботи банківської системи в усіх напрямках її діяльності); **інтелектуальну** (поєднання людського капіталу (суми знань всіх співробітників банківської системи, їх сукупної професійної компетентності, здатності формувати взаємовідношення й досягати цілей) з структурним (системи, бізнес-процесів, організаційних можливостей для реалізації здатності до досягнення цілей і взаємовідношень з клієнтами), що здійснює позитивний мультиплікативний ефект); **кадрову** (визначає здатність системи мобілізувати та ефективно розподіляти ресурси через ефективну систему менеджменту, що характеризується реалізацією процесів, які включають повне и своєчасне задоволення потреб банківської системи в трудових ресурсах на основі досягнення необхідного та достатнього рівня кваліфікації та спеціалізації кадрів); **нормативно-правову** (система всіх упорядкованих певним чином норм, правил, правових актів, що регулюють відносини у сфері банківської діяльності в цілому та визначає інституціональні обмеження діяльності банків щодо інвестиційної діяльності зокрема, правила гри на інвестиційному ринку і функціонування банківської системи в цілому); **організаційно-управлінську** (система інститутів банківської системи, які забезпечують взаємодію інвестиційних ресурсів в процесі їх акумуляції та використання); **ринкову** (враховує вплив зовнішнього ринкового середовища). Крім того,

перетворення зазначених підсистем в реально діючий економічний механізм функціонування інвестиційного потенціалу банківської системи здійснюється лише під впливом та з урахуванням ще однієї складової – **підсистеми економічних інтересів**, виходячи з яких банківською системою акумулюються та використовуються інвестиційні ресурси (мова йде про цільову спрямованість інвестиційної діяльності банківської системи, виходячи з визначеного кінцевого результату (місії) та формалізованих проміжних задач). Зауважимо, що викладений вище підхід до структуризації інвестиційного потенціалу банківської системи не є вичерпним, оскільки неможливо врахувати абсолютно всі елементи потенціалу та всі зв'язки між ними.

Інвестиційний потенціал банківської системи – складна і абстрактна категорія. Для управління ним необхідно наповнити його конкретним змістом, визначити з позиції суб'єктно-об'єктних відносин. Характер визначення об'єкту управління передусім залежить від підходів, що обрані за основу пізнання і управління [4]. Системний підхід має низку взаємопов'язаних аспектів, що в сукупності та єдності розкривають його сутність: системно-елементний, що відповідає на питання про складові системи; системно-структурний, що дає інформацію про внутрішню будову системи; системно-функціональний, що показує функції виконувани системию; системно-комунікаційний, що розкриває взаємозв'язки даної системи з іншими; системно-інтегративний, що показує механізми, фактори збереження та вдосконалення, а також розви-

тку системи; системно-історичний, що відповідає на питання про виникнення системи, етапи її розвитку, історичні перспективи. Відповідно до перших трьох аспектів системного підходу слід визначити якості інвестиційного потенціалу як системи; обґрунтувати його системні властивості; проаналізувати структуру і організацію його як системи, визначити функції [4].

Розглядаючи інвестиційний потенціал банківської системи як систему, важливо надати йому **характеристику з точки зору класифікації систем**. На нашу думку, за найважливішими класифікаційними ознаками його можна вважати:

- **змішаною** (за походженням, описом елементів та способу управління ними), оскільки містить живі та неживі елементи різного походження: біологічного (працівники банків), технічного (технічне обладнання банків), соціального (соціальні та економічні відносини в межах банківської системи), інформаційного (інформація) тощо, містить якісні та кількісні, дискретні та безперервні змінні, потре, передбачає зовнішній регулюючий вплив (з боку держави) та самоуправління;
- **матеріально-абстрактною системою**, оскільки інвестиційний потенціал банківської системи містить як матеріальні об'єкти (майновий комплекс банків, фізичний капітал, гроші, технічне та

програмне забезпечення тощо), так і абстрактні об'єкти (інтелектуальну складову в частині знань, творчих здібностей тощо, інформаційну складову, управлінську складову в частині досвіду тощо);

- **динамічною системою**, тому що інвестиційний потенціал банківської системи змінює свій стан з часом, існує лише в поступальному русі;
- **відкритою системою**, оскільки елементи, що формують інвестиційний потенціал банківської системи, знаходяться у перманентній взаємодії із зовнішнім середовищем, під впливом екзогенних факторів, що дозволяє потенціалу як системі розвиватися та ускладнюватися;
- **складною системою**, оскільки інвестиційний потенціал є системою з розвинутою структурою, складається з функціональних підсистем, які, в свою чергу, складаються з певних елементів;
- **імовірнісною системою**, оскільки складові інвестиційного потенціалу банківської системи функціонують не задалегідь передбаченим чином, не можна дати детального прогнозу щодо взаємодії всіх підсистем та елементів, суттєвим є вплив невизначеності;
- **нелінійною системою**, що

пояснюється наявністю нелінійних зв'язків та нелінійних залежностей між елементами інвестиційного потенціалу банківської системи, а також нелінійністю розвитку всієї банківської системи;

- **перманентною системою**, оскільки він буде існувати перманентно та незалежно від ефективності функціонування банківської системи, власників банків, юридично-організаційної форми банків тощо. Іншими словами, інвестиційний потенціал банківської системи може бути нульовим, від'ємним, але при умові існування кредитно-грошових відносин та банківництва він не може зникнути з економічного простору зовсім;
- **адаптивною системою**, оскільки в межах інвестиційного потенціалу банківської системи підтримується певний баланс зовнішніх та внутрішніх можливостей існування та розвитку (внутрішніх спонукальних мотивів діяльності та зовнішніх, що створюються ринковим середовищем), що надає йому можливість пристосовуватись до швидкоплинних змін як зовнішнього, так і внутрішнього середовища;
- **системою, що самоорганізується, саморегулюється та саморозвивається**, оскільки всі його функціо-

нальні підсистеми здатні самотійно забезпечувати підтримку умов функціонування, довільну зміну форм, обмін ресурсами всередині системи та із зовнішнім середовищем, забезпечувати приведення системи управління у відповідність змінам умов функціонування; самотійно забезпечувати умови довготривалого існування та розвитку у відповідності зі своєю сутністю та призначенням у суспільстві.

При формуванні, оцінці та використанні інвестиційного потенціалу банківської системи слід враховувати **загальносистемні властивості**, а також цілий ряд **його специфічних особливостей, а саме:**

- **цілісність** (інвестиційний потенціал банківської системи являє собою певну сукупність окремих складових (функціональних або інституціональних підсистем), що функціонуючи комплексно, утворюють систему як таку. Його величина багато в чому визначається величиною складових елементів – інвестиційних потенціалів окремих банків або окремих функціональних підсистем);
- **неаддитивність** (з одного боку, сума властивостей окремих складових (функціональних або інституціональних підсистем) інвестиційного потенціалу банківської системи, визначає в певній мірі властивості

- всього потенціалу як системи, з іншого боку, не можна розглядати інвестиційний потенціал банківської системи просто як суму інвестиційних потенціалів нижчого рівня. Це пов'язане із властивостями синергізму складних систем [1]. Ці властивості з'являються внаслідок взаємодії елементів системи й не спостерігаються в жодному зі складових елементів окремо. Тому можна припустити, що інвестиційний потенціал банківської системи може бути вище (в окремих випадках – нижче), ніж сума інвестиційних потенціалів окремих банків або окремих функціональних підсистем);
- **неоднорідність** (неоднорідність системи „інвестиційний потенціал банківської системи” пояснюється великою кількістю елементів, що мають різну природу: матеріальну та нематеріальну, грошову та інтелектуальну тощо);
 - **взаємозалежність**, яка полягає у тісному взаємозумовленому зв'язку підсистем та елементів інвестиційного потенціалу банківської системи, а також постійній взаємодії із зовнішнім середовищем, в процесі чого й проявляються його сутність і властивості;
 - **агрегованість**, тобто групування окремих параметрів системи у підсистеми, що формують параметри більш високого рівня;
 - **структурність**, яка визначається сукупністю його компонентів та зв'язками між ними, що мають стійкий характер та визначають внутрішню будову та організацію інвестиційного потенціалу як цілісної системи. При дослідженні структура інвестиційного потенціалу банківської системи виступає як спосіб описання його організації, дозволяє виявити й показати зв'язки та функції, які він виконує;
 - **ієрархічність**, що виражається у тому, що кожен компонент інвестиційного потенціалу банківської системи, а також його самого в цілому можна розглядати як підсистему більш широкої глобальної системи;
 - **багатофункціональність**, тобто здатність інвестиційного потенціалу банківської системи до реалізації деякої множини функцій, зокрема: структурно-утворювальної, вартісної, забезпечувальної, захисної, регуляторної, відтворювальної, накопичувальної, інвестиційної тощо;
 - **цілеспрямованість**, тобто здатність інвестиційного потенціалу банківської системи змінюватися в одних напрямках у більшому ступені, ніж в інших, причому напрямок змін визначається не стільки внутрішніми властивостями потенціалу

як системи, а скільки поставленою метою та обраними пріоритетами, коли за допомогою управління характеристики інвестиційного потенціалу корегуються таким чином, щоб відповідати загальним стратегічним цілям розвитку банківської системи;

- **закономірність**, тобто відповідність певним законам існування та розвитку (за однакових обставин зміни в потенціалі як в системі будуть протікати відповідно до причинно-наслідкових зв'язків, що виражені конкретним законом);
- **множинність**, що є наслідком складності інвестиційного потенціалу банківської системи, труднощів його виміру і дослідження всіх його параметрів і властивостей. Неодноразово багатьма вченими підкреслювалось, що інвестиційний потенціал – це складне, багатоаспектне, динамічне явище, яке досить важко або неможливо досконально дослідити, що часто обумовлює вивчення лише окремих його сторін, складових або властивостей;
- **перманентність** (інвестиційний потенціал банківської системи може функціонувати у разі втрати одного або декількох компонентів, відновлюватись через певний проміжок часу навіть у разі значних порушень);
- **безперервність функціону-**

вання передбачає, що інвестиційний потенціал банківської системи існує (є системою) тільки тоді, коли функціонує, всі компоненти пов'язані один з одним, а процеси є безперервними;

- **прагнення стану стійкої рівноваги** передбачає адаптацію параметрів інвестиційного потенціалу як системи до швидкоплинних змін зовнішнього середовища, до конкретних ситуацій через високу організованість;
- **альтернативність шляхів функціонування та розвитку**, що пояснюється, поперше, тим що в стані близькому до рівноважного, досягти певної мети можна декількома шляхами, а подруге, в стані, далекому від точки рівноваги і близькому до біфуркації, перед системою відкривається поле шляхів розвитку, яке має безліч векторів, тобто безліч альтернатив;
- **пріоритет інтересів системи глобального рівня**, що вимагає реалізовувати, перш за все, глобальні стратегічні задачі розвитку банківської системи та економіки в цілому, а не навпаки. Завдання виходу інвестиційного потенціалу на новий кількісно-якісний рівень функціонування переважає часткові цілі його компонентів. Якщо система в цілому здійснить якісний ривок, матимуть місце си-

нергетичні ефекти, тобто якщо елементи потенціалу як системи цілеспрямовано й узгоджено діятимуть, їх прагнення та витрати матимуть один вектор дії, то на виході отримаємо ефект, що перевищить суму результатів окремих компонентів[2].

Висновки. Інвестиційний банківський бізнес є вкрай специфічною сферою, що вимагає застосування особливих технологій, інструментів та схем фінансування, відповідної кваліфікації банківського персоналу, методичного забезпечення щодо оцінки специфічних ризиків та ефективності інвестиційних проєктів тощо. Однак, незважаючи на свою складність, інвестиційна діяльність банків є вкрай необхідною як для самих банків, так і для розвитку економіки країни, тим більше в умовах кризи. Проведене дослідження показало, що на сьогоднішній день практично відсутня *методологічна база дослідження інвестиційного потенціалу банківської системи, тому з урахуванням системного підходу до вирішення досліджуваної проблеми основними напрямками наукової роботи мають стати:*

- формалізація розуміння сутності інвестиційного потенціалу банківської системи як економічної категорії та виокремлення його місця в ієрархії наукових термінів

інвестиційної спрямованості;

- визначення механізму, ендогенних та екзогенних факторів формування інвестиційного потенціалу банківської системи, здійснення структурно-факторного аналізу з метою визначення найбільш релевантних факторів впливу;
- формалізація структури інвестиційного потенціалу банківської системи, визначення структурно-функціональних взаємозв'язків між елементами потенціалу як складної системи;
- визначення мотиваційних механізмів, методів, інструментів та технологій підвищення (активізації) інвестиційного потенціалу банківської системи;
- визначення одиниць та розробка механізму вимірювання інвестиційного потенціалу банківської системи;
- розробка механізму оцінки ефективності використання інвестиційного потенціалу банківської системи;
- формалізація умов включення інвестиційного потенціалу банківської системи в механізм стимулювання економічного зростання та суспільного відтворення.

Список використаної літератури

1. Гиг Дж. Прикладная общая теория систем. В 2-х кн. Кн. 2 / Дж. Ван Гиг. Пер. с англ. – М.: Мир, 1981. – 731 с.

2. Гиг Дж. Прикладная общая теория систем. В 2-х кн. Кн. 1. / Дж. Ван Гиг. Пер. с англ. – М.: Мир, 1981. – 336 с.
3. Грабар І. Г. Особливості синергетичної парадигми пізнання світу / І. Г. Грабар, О. І. Грабар // Синергетика: процеси самоорганізації технічних, технологічних та соціальних систем: Матеріали Першої Всеукраїнської наукової конференції, 17 – 18 червня 2003 року, м. Житомир / Ред. І. Г. Грабар. – Житомир, 2003. – С. 3 – 7.
4. Жариков О. Н. Системный подход к управлению / О. Н. Жариков, В. И. Королевская, С. Н. Хохлов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 62 с.

Summary. The article investigates the essence and characteristics of the investment potential of banking system in terms of classification of systems, its main generic properties are defined, as well as highlighted some of its specific features.

Keywords: investment funds, banking system, investment potential of the banking system, classification of systems.

Леонов С.В. Характеристика інвестиційного потенціалу банківської системи з точки зору класифікації систем / С.В. Леонов // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 3 (6). – С. 190-193.